

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2012 KOVO 31 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 13 (38)

Ir auginam savo valstybę. Mes – tai tie, kurie garsėja Europoje ir pasaulyje mokslo atradimais, dirbdami laboratorijose ir nesigarsindami, ir negarsinami visuose „stiliuose“ bei „gyvenimo būduose“. Mes – tai tie, kurie ūkininkaujame savo ūkiuose, vis labiau ekologiškėdami, nes pasauliui reikia ekologiškų produktų. Mes, kurie švenčiame – Kaziuko Vilniuje, Klaipėdoje, Kazimiero Kaune – šventes, plačiai išskleidami aikštėse ir gatvėse savo produkciją, nuo kurios gausumo ir išradingumo raibsta akys ir patiems, ir mūsų svečiams. Kurie moka linksmintis per Užgavėnes, liūdėti per Vėlines, kurie važiuojam lankyti savo tėvų palikimo – sodybių, statydami jose genties atminimo kryžius, kurie sodinam medžius, valom upes ir upelius nuo šiukšlių per pavasarinės akcijos „Darom“. Kurie surengiam knygų mugės, ištįstančias į keleto dienų renginius ir reginius, šurmuliuojant minių minioms, nors atrodo, kad jau sukompjuterėjom ir retai į rankas paimam knygą. Važiuojant per Lietuvą jau džiugina akis vis didėjantys švarių pakelių kilometrai, nykstantys apleistų sovietinių gyvulininkystės fermų griuvėsiai, lyg grybai po gero lietaus augantys gražūs raudonstogiai namai ir tvarkingos sodybos. Per dvidešimt metų Lietuva pasikeitė neatpažįstamai, o jaunoji karta sako, kad vyresnieji viską išgalvojo apie tą sovietmetį, nes nepajėgia išsivaizduoti nei buvusios dvasinės priespaudos, nei materialiai apčiuopiamo skurdo. Ne, brangieji, neišgalvojo. Prieš priespaudą ir skurdą buvo pakilta dar tada, kai Minaičių kaime gimė Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos deklaracija, kai atsirado „Lietuvos Katalikų bažnyčios kronika“, kurios redaktoriai buvo jauni kunigai, tokio amžiaus, kaip jūs dabar, tik jie buvo tokie bebaimiai, kad ėjo į kalėjimus ir nebijojo smurto. Jūs esat tokie jauni, bet kokie talentingi – muzikai, sportininkai, mokslininkai. Dar studentai, o jau stebinate pasaulį ir skinate laurus įvairiose meno ir mokslo srityse.

Mes augam patys iš savęs, iš apačios, kai mūsų „viršūnės“, sėdinčios Seime, Vyriausybėje, ministerijose, įvairiose priežiūros ir kontrolės bei viešųjų pirkimų (koks absurdiškas ir *falšivas* terminas) tarnybose, bandančiose sureguliuoti mūsų gyvenimą, atseit, auginti valstybę, iš tiesų krečia „pokštus“ – vieną po kito. Šiuo metu jie kuria didesnę chaosą negu prieš ketvirtą metų, kai į Seimą atėjo pramogų pasaulio karalaičio Valinsko „kariauna“, o naktinė valdžios „rinktinė“ sujaukė mūsų mokesčius, užmokesčius, pensijas ir valstybę ėmė statyti ne ant kojų, o ant galvos. Valstybės vadovai (ministrai ir jų padėjėjai, seimūnai ir jų padėjėjai vis labiau aklėjo, o kaip žinome, aklas akla netoli nuveda). Per dvidešimt metų jie neužaugino mūsų valstybės, bet užaugino savo pinigines, savo dvarus, savo prašmatnius automobilius ir savo cinizmą vieni kitų atžvilgiu. Lyg koks gyvačių kamuolys susipynė „valstybin-

Juozas Adomonis. Gobšiuolio apetitas, 2009. Baltas emalis, sidabro redukcija, monetos

Mes augam patys iš savęs

Uždomiausia, kad mūsų žiniasklaidos atstovai ėmė ryti vieni kitus lyg stambios žuvys mažesnes žuvelės drumstuose „politinių istorijų“ sūkuringuose vandenyse. Jiems nė motais, kad mes, kurie auginam valstybę iš savęs, o ne iš jų užkoduotų skandalų serialų, tik juokiamės, stebėdami tokias beviltiškas vienadienes jų kautynes, jų patyčias, kurias laido vieni kitiems arba norėdami įgelti politikams ir politologams – vadinamiesiems mūsų ideologams ir vedliams, vis dar tikintiems, kad jie yra labai reikšmingi. Deja, jie reikšmingi tik patys sau, nes jau seniai įvairios apklauskos liudija, kad mažiausią visuomenės, tai yra mūsų, piliečių, pasitikėjimą turi Seimas ir partijos, ir supuvusi teisėsaugos sistema, ir iškreipta švietimo reforma, ir augantys akcizai bei mokesčiai, bet gąsdina Eglės kurpes turintis sudėvėti verslas, didėjančios duonos ir kiaušinių kainos, kurios vėlgi plonina mūsų pinigines, bet išpučia storėjančių mūsų politvadovų kapšus. Tas procesas vadinamas laukinio kapitalizmo atmaina, jis būdingas paaugliškiems jaunos valstybės metams.

Bet mes viską ištversime – Seimo rinkimus, benzino kainas, sumušusias visos Europos šalių kainų rekordus, socialines pašalpas, kurias kaipmat prageria mūsų kaimynai alkoholikai, palikdami valstybei, tai yra mums, rūpestį dėl augančių jų nevisaverčių vaikų. Mes ištversim ir tautos genofondo prastėjimą, tą selekciją, kurią pradėjo sovietų atpūstos tremtys, o užbaigia jaunų savižudžių narkomanų žudynės ar savižudybės. Todėl kad esame vilties tauta, talentinga, atsitiesianti po visokių sukretimų, pasirodusi – nuo amžių – būti ginties pozicijoje. Mes esam europiečiai gerąją to žodžio prasme ir mūsų neišgąsdins visokios politikos šmėklos, vis dar klaidžiojančios gerėjančiais mūsų tėvynės keilais.

Benas Urbutis

Reikia išlaukti: juos perskirs jų pačių tiesos kalavijas. Jie tiesą stengsis atskirti nuo tiesos. Jie pergalei ieško klastos ir kaltųjų, o didvyrių – pralaimėjimams.

Netrukus kiekvienas ims dirbdintis savąjį dievą. Laisvus juos vėl pasiimsit – nereikia jų užkariaut. –

Jie patys skubės įsivesti nelaisvę...

Marcelijus Martinaitis
Iš ciklo „Sausio vidurnaktis“

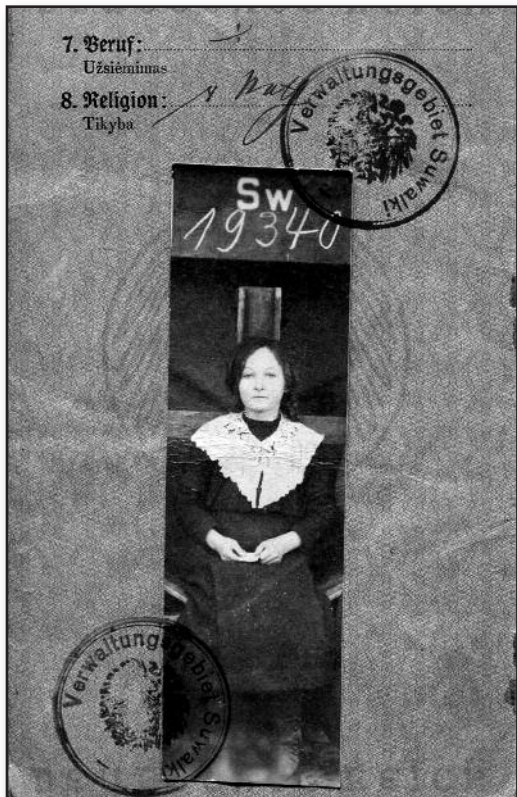
Kitame numeryje:

- Pavasarinis „Lituanus“ numeris
- Pokalbis su Mariumi Ivaškevičiumi
- Eugenijus Ignatavičius. Juozapėlis

Redaguoja **Renata Šerelytė** rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio Kultūros turinys

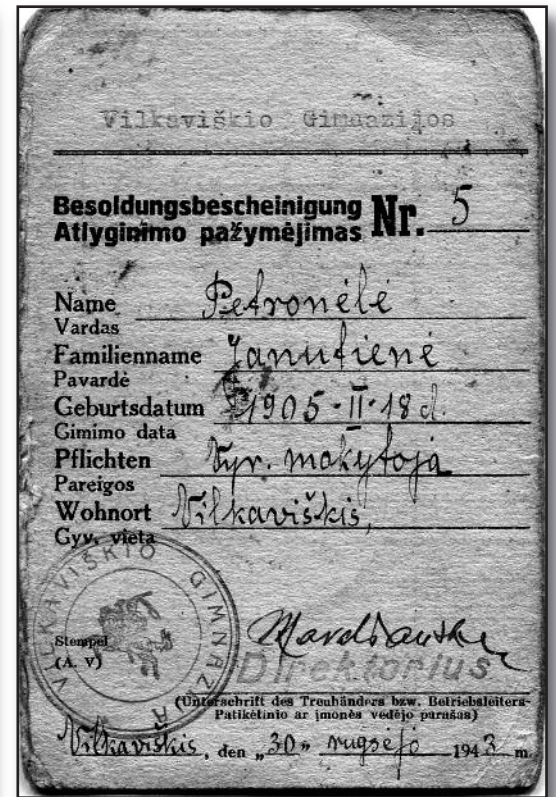
- 1-as psl. **Benas Urbutis**. Mes augam patys iš savęs
- 2-as psl. **Donatas Januta**. Keletas atsiminimų apie motiną
- 4-as psl. **Petras Mendeika**. „cezario grupė“
- 5-as psl. **Algis Vaškevičius**. Paroda apie laisvę ir toleranciją
- 6-as psl. **Virginija Paplauskienė**. „Visą žmoniją meile apglėbsiu..“
- 7-as psl. **Alfredas Guščius**. Knyga su lieptais

Mamos paso puslapis su fotografija, išduota 1916 m. vasario 15 d. vokiečių okupacinės valdžios per Pirmąjį pasaulinį karą

Petronėlė Orintaitė, 1925 m. baigiant Vilkaviškio gimnaziją

Vilkaviškio gimnazijos mokytojos atlyginimo pažymėjimas, išduotas 1943 m. rugsėjo 30 d. vokiečių okupacijos metu, per Antrąjį pasaulinį karą.

KELETAS ATSIMINIMŲ APIE MOTINĄ

DONATAS JANUTA

Paskutiniai metai Lietuvoje

Mano motina Petronėlė Orintaitė-Janutienė visą gyvenimą ypatingai mylėjo savo tėviškę – Zanauskų kraštą, ir ta meilė dažnai atsispindėjo jos kūryboje. Ji gimė 1905 m. vasario 18 d. Liepalotų kaime, Bublelių valsčiuje, ūkininko Juozo ir Agotos (Šipailaitės) Orintų šeimoje. Iš septynių vaikų – keturių dukrų ir trijų sūnų – tik tai dukros ir vienas sūnus Saliamonas sulaukė pilnametystės. Saliamonas išėjo mokslus Petrapilyje, mokytojo, kaip savanoris kovojo prieš lenkus Vilniaus krašte, mirė 24 metų amžiaus, susirgęs tada nepagydoma liga – džiova.

Aš gimiau Vilniuje 1941 m. birželio 5 d., kur mano motina tada mokytojavo Vilniaus Birutės ir IV gimnazijose. 1943 m. mano tėvas Kazys Januta buvo paskirtas į Vilkaviškį prokuroru, taip mūsų trijų žmonių šeima persikėlė ten.

1944 m. liepos mėnesį bolševikų karo frontui artėjant, mamos tėvas Juozas Orintas savo arkliais ir vežimu mus tris nuvežė į Kybartus, kur trumpam apsistojome pas mamos dėdę Adomą Orintą. Tik po dešimties metų, jau po Stalino mirties, sužinojome, kad po kelių dienų mus nuvežus, ties Šešupe vyko didelis mūšis tarp vokiečių ir sovietų. Mūšio metu bomba pataikė tiesiai į vežimą, mamos tėvas buvo užmuštas vietoje, o arklių mėsgaliai ištaškyti po medžių šakas.

Mano atmintyje iki šiandien yra išlikę keli labai ryškūs vaizdai iš Kybartų. Atsimenu, buvo šiltos vasaros dienos, ir darželiuose raudonai žydėjo aguonos. Prieš lipant į traukinį, teko naktį pernaktuoti lauke, šalia subombarduotos Kybartų geležinkelio stoties. Patekome į paskutinį traukinį, vykusį į Vokietiją.

Vokietijoje

Apie metus klaidžiojome po Vokietiją pėsti, kartais pavėžinami ūkininko vežime, sunkvežimyje, prekiniame traukinių vagonė – vis į Vakarus. Prie vienos kryžkelės mus vežęs sunkvežimis sustojo šalikelėje, visi bėgome atsigulti kuo toliau nuo plento gretimose pievoje. Mat keli JAV naikintuvai skraidė, apšaudydami vokiečių priešlėktuvinę patranką, vienas jų buvo pašautas. Likę naikintuvai dar kelis kartus apšaudė patranką, paskui, šaudydami į viską, kas tik krito jiems į akį – automobilius ant kelio, sunkvežimius, žmones – nuskrido tolyn.

Karo metu Vokietijoje nakvojome arba ant grindų kokioje nors subombarduotoje traukinių stotyje, kartais ir be stogo, arba kur nors rūsyje ar palėpėje.

Iš kairės: Petronėlė Orintaitė-Janutienė, Donatas Januta, Kazys Januta. 1949 m. gegužės mėnuo Vokietijoje, laukiant laivo į Ameriką

O jeigu pasitaikydavo pernaktuoti pas kokį ūkininką kluone ant šieno, tai buvo tikra prabanga. Vienu laiku, kai mano tėvas buvo vokiečių paimtas priverstiniam darbams, aš ir mama kuriam laikui buvome apsistoję buvusios mokyklos salėje, kur su kitais pabėgėliais miegojome ant grindų.

Pagaliau 1945 m., karui pasibaigus, atsiradome Augsburg-Hochfeldo lietuvių dypukų stovykloje. Motina mokytojavo gimnazijoje, tėvas redagavo ir spausdino kasdieninį laikraštuką „Dienos žinios“. Mokyklai trūko vadovėlių, tai mama gimnazijai paruošė lietuvių literatūros ir visuotinės literatūros konpektus-vadovėlius.

Mama visą gyvenimą buvo stipraus ir ryžtingo charakterio. Jai mokytojaujant Augsburgio gimnazijoje, keli tėvai pasiskundė, kad ji per griežta ir kad jų vaikai parsineša pernelyg blogus pažymius. Direktorius paklausė mamos, ar ji negalėtų mokinių vertinti truputį švelniau. Mama atsakė, kad taip, kaip daktaras negali būti pusė daktaro ir gydyti tik tai pusės ligonio, taip ir ji negali būti tik pusė mokytojos. Tuo kalba apie pažymius baigėsi.

Į Ameriką

1949 m. sėdome į laivą plaukti į Ameriką. Kai Bremenhaveno uoste laivas atitolo nuo krantinės, daugybė emigrantų, stovėjusių ant „General M.B.

Stewart” laivo denio, atsisveikino su Europa ir su Lietuva. Plaukiant per Anglijos sąsiaurį, dar buvo matyti išsikišę karo metu paskandintų laivų stiebai. Buvome veltui vežami JAV kariuomenės transporto laivais, kurie, atvežę armijai maistą ir kitus reikalingus daiktus, šiaip tušti grįžtų Amerikon. Šiame laive iš viso buvo 827 keleiviai, priklausę vienuolikai tautų. Daugiausia buvo žydų – 238, mes, 200 lietuvių, pagal skaičių buvome antroje vietoje. Be kitų, su mumis keliavo rašytojas Juozas Balčiūnas-Švaistas su žmona ir kalbininkas Petras Jonikas su žmona.

Laivo įgula ragino keleivius nenuobodžiauti. Taip susibūrė šokių grupė ir dainininkų būrelis. Vykdamas programėles. Davė popieriaus, rotatorių ir žinių santraukų iš pasaulio. Lietuviai išspausdino tris laikraštėlio „Per Atlantą“ numerius – 1949 m. gegužės 26, 27 ir 28 dienos. Laive parašytas mano mamos eilėraštis „Mes užgrūdinti“ buvo išspausdintas gegužės 28 dieną. Po dešimties dienų pasiekė New Yorko uostą, sėdome į traukinį, važiuojantį Čikagon. Nuvykę į Čikagą, apsigyvenome mano tėvo dėdienės Martos Janutienės bute.

Čikagoje

Mano motinos ryžtingas charakteris nepradingo ir Čikagoje. Vokietijoje buvau baigęs trečią klasę, bet, atvykus į Čikagą, mane vėl pasodino į trečią klasę su pažadu, kad perkels, kai gerai išmoksiu angliškai. Bet perkelti vis dėsė. Pagaliau, man pradėjus mokytis penktoje klasėje, motina atėjo išsiaiškinti. Mano mokytoja visai aiškiai aiškino, kol pagaliau išsitarė: „Jeigu jis nebūtų toks nepaklusnus, būtu me galėję jį seniai perkelti, bet ...“ (Niekas ypatingai blogo nebuvau padaręs, tik buvau judrus ir energingas vaikas ir, atrodo, nesilaikydavau „drausmės“.)

Mama atrėžė: „Jeigu jis neklauso jūsų, tai muškite jį, bet netrukdykite jo mokslui.“ (Aš būčiau pasirinkęs atvirksčiai, bet manęs niekas tada neklausė.) Mama griebė mane už rankos, liepė pasiimti savo knygas ir pieštukus, nuvedė į kitą mokyklą, esančią netoliese, ir tą pačią dieną ten įrašė į penktą klasę. Rudenį vėl perkėlė mane į kitą mokyklą, ir kad „ne-reikėtų toliau aiškintis ir terliotis“, mama be niekur nieko įrašė mane į 7 klasę. Taip aš mokslų 6 klasėje negavau net paragauti.

Mūsų namuose dažnai lankydavosi rašytojai, mokslo žmonės, įvairūs visuomenininkai, tokie kaip Marius Katiliškis, Juozas Balčiūnas-Švaistas, Benediktas Babrauskas, Gražina Tulauskaitė ir kiti. Dažnai užeidavo istorikė Vanda Daugirdaitė Sruogienė, nes mama tvarkė kelių jos knygų kalbą. Atsimenu, mūsų namuose yra buvęs prelatas Mykolas Krupavičius.

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

Vienu metu Čikagoje vyko smarkūs ginčai tarp rašytojų Aloyzo Barono ir Stasio Tamulaičio – spaudoje jie vis šaipydavosi iš vienas kito kūrybos. Mano mama, pasitarusi su savo buvusia mokine, rašytoja Sone Pipiraite-Tomariene, pakvietė abu rašytojus ir dar keletą kolegų į mūsų namus, kad tie išsiaiškintų. Prie užkandžių ir pasikalbėjimų Marius Katiliškis pasakė: „Vyrai, reikia taikos.“ Baronas ir Tamulaitis padavė vienas kitam ranką, ir ginčai spaudoje baigėsi.

Tada Čikagos lietuvių gyvenimas buvo labai gyvas ir turtingas – rudenį ir žiemą vyko koncertai, vaidinimai ir kitokie renginiai, o vasaromis – organizacijų suruošti piknikai, vasarojimas ant smėlėto Michigano ežero kranto Beverly Shores vasarvietėje, kur visas paplūdimys buvo pilnas tik lietuviškai kalbančių. Ten buvo lietuvių vasarnamiai, Kalvaičio restoranas su vakarine muzika šokiams ir seni draugai. Vaikščiojant palei krantą, tarp lietuviškos minios, mama sakydavo, kad tai jai labai primena Palangos pajūrį, po kurį, rodos, dar tik vakar vaikščiojusi – nors jau 10 metų buvo praeję nuo tų dienų.

Los Angeles

1959 m. mūsų šeima persikėlė į Los Angeles miestą, kur radome lietuvių parapiją ir gana gausią lietuvių visuomenę. Mama ten draugavo su savo buvusiu profesoriumi, kauniškiu Mykolu Biržiška ir jo broliu Viktoru, kuris čia atvykdavo vasarą. Draugavo ir su kitais – ir su Bernardu Brazdžioniu, su kuriuo kartu studijavo, nors jis už mamą buvo keliais metais jaunesnis, kartu dalyvavo literatūrinėje veikloje Lietuvoje.

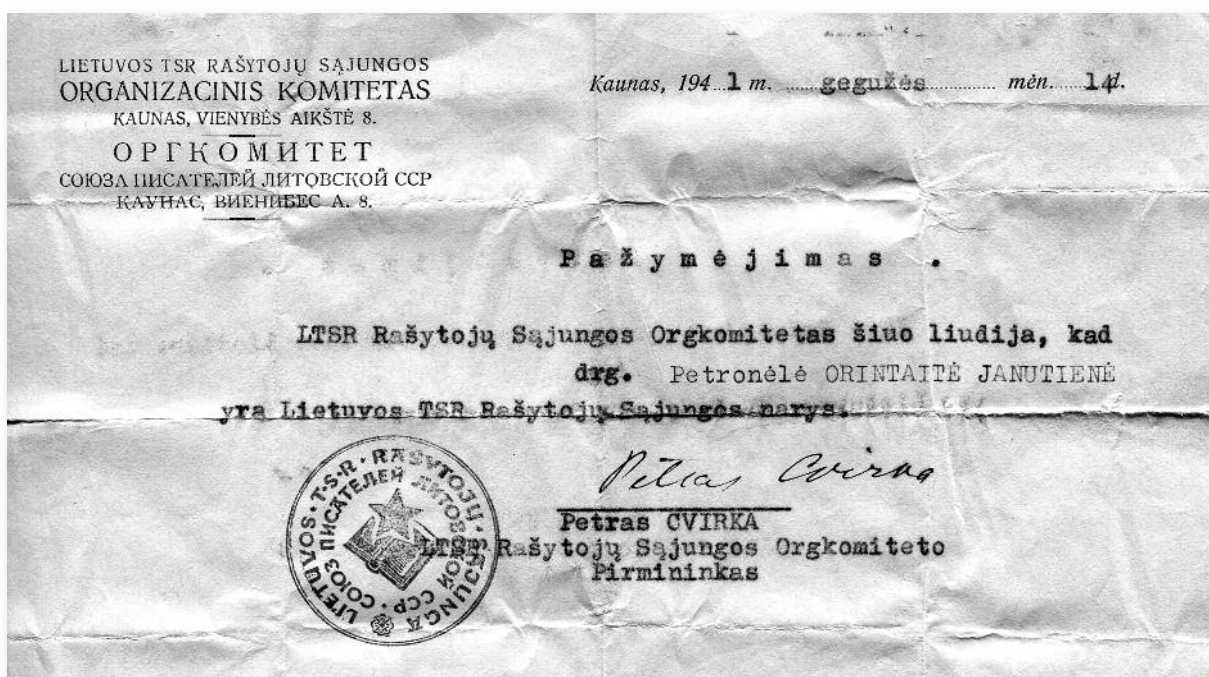
Draugystė su Brazdžioniu tęsėsi tol, kol mama atsisakė jo kvietimo stoti į Ateitininkų organizaciją ir į vadinamą Dailių menų klubą. To klubo nariai susirinkdavo vis kito nario namuose, ir namų šeimininko pareiga buvo paruošti programą ir vaišes. Viena klubo narė, kviesdama narius į susirinkimą, net reklamavosi: „Kepsime pusę jaučio.“

Atsakydama Brazdžioniui, kvietusiam ją stoti į klubą, mama tarė: „Kai pas tave vyksta susirinkimas, tu gali programą sekti, nes tavo žmona virtuvėje jums vaišes ruošia. O kai pas mane būtų susirinkimas, tai aš negalėčiau programoje dalyvauti – turėčiau virtuvę dirbti. Jūsų klubas nėra dailių menų, bet dailių valgių klubas.“ Brazdžionis buvo gana diktatoriško charakterio ir nebuvo pratęs, kad kas nors atsisakytų jo siūlymų ar pageidavimų. Taip mamos ir Brazdžionio bičiulystė atšalo.

Kaip matyti iš Brazdžioniui tartų žodžių, mama, kai tik pajusdavo visuomenėje išnaudojamą nelygybę tarp vyrų ir moterų, nesivaržydavo to komentuoti. Nors tuo metu žodis „feminizmas“ nebuvo taip plačiai vartojamas, nuo pat jaunystės jos pažiūros buvo, kaip šiais laikais pavadintume, feministinės. Savo knygoje „Kviečiai ir raugės“ (Kaunas, 1938) apie moterų vaidmenį visuomenėje mama, atsiliepdama į vokiečių posakį, kad moterų vieta yra tikrai „vaikai, virtuvė, bažnyčia“ („kinder, kuche, kirche“), pareiškė, kad siaurinant pusės tautos gyventojų – moterų – dalyvavimą visuomenėje, yra siaurinamas ir tautos išsivystymas: „Yra būtina, kad visa tautos visuma lygiai kūrybiškai visur dalyvautų ir galėtų pasireikšti, o degradavimas moteris ir siauresnę ar žemesnę vietą – siaurina ir tautos kūrybines galias, ir kultūros darbe ima rastis stambių spragų.“

Mama kūryboje dažnai vartojo zanavykiškus tarmiškus žodžius ir posakius. Bet dėl to kildavo diskusijos su redaktorais, kurie, aklaui sekdami nelankščiomis kalbininkų taisyklėmis, mėgindavo „tobulinti“ jos kalbą. Bet buvo tokių, kurie vertino lietuvių kalbos senoviškumą. Štai iš gretimo Kudirkos Naumiesčio kilęs Vytautas Bagdanavičius, buvęs dienraščio „Draugas“ (1951–1958) vyr. redaktorius, 1982 m. spalio 19 d. rašė mamai: „Man naujiestiška kalba taip pat yra brangi, bet čia dabar kalbininkai yra taip pasinešę kurti bendrinę kalbą, kad sunku su jais susišnekėti. Jie jaučiasi turį galia panašią į Bismarko, kuris sukūrė vokiečių bendrinę kalbą. Dėl to, kokios nuolaidos tikėtis senybėms ar tarmybėms yra beviltiškas reikalas.“

Iki pat gyvenimo pabaigos mama sekė spaudą, daug skaitė ir rašė. Jos straipsniai, recenzijos, literatūros kritika, nuomonės dažnai pasirodydavo JAV lietuvių spaudoje. Kurį laiką JAV lietuvių laikraščiuose ji turėjo ir savo pastovias skiltis. Beveik visą savo kūrybą laikraščiuose skelbė tik slapyvar-

Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos organizacinio komiteto pažymėjimas, išduotas per sovietų okupaciją, 1941 m. gegužės 14 d.

džiais, kurių mokslininkė Dalia Striogaitė yra nemažai iššifravusi, nors ne visus.

Pavyzdžiui, „Laisvosios Lietuvos“ laikraščio redaktorius Jonas Vaičiūnas 1966 m. taip rašė mano mamai apie jos straipsnius, pasirašytus slapyvardžiu „J. Rutkus“: „Pas mus Čikagoje ne ant vieno liežuvio sukasi Rutkaus vardas, ir jo straipsniai yra apsvarstomi ir nagrinėjami. (...) nemanau, jog bent kas spėtų, kas slepiasi po Rutkaus kauke. Dauguma galvoja (ir aš pats anksčiau), jog pavardė yra tikra.“ „Dirvos“ redaktorius Vytautas Gedgaudas 1971 m. rašė mamai apie jos skiltį „Šis bei tas“: „Vis negaliu atsigerėti jūsų puikiais straipsniais. Dėl jų gaunu daug komplimentų. Daug kas sako, kad pirmiausiai 'Dirvoje' ieškas 'Šis bei tas.'“

Mūsų namuose visuomet buvo daug lietuviškos spaudos – knygų, žurnalų laikraščių. Atsimenu, kai 1949 metais Amerikoje išikėlėme Čikagoje į savo atskirą butą, su mama kartuėjau pirkti vieno iš mūsų šeimos pirmutinių didesnių pirkinių – didelę knygų spintą su stiklinėmis durimis. Žinoma, tos spintos ilgam neužteko. Kai mama mirė, tėvai namuose turėjo per 2 000 lietuviškų knygų, turėjo ir nemažai įvairių lietuviškų periodinių leidinių rinkinių.

Mes užgrūdinti

Petronėlė Orintaitė

Ak, mes alpstam ilgisiu tėvynės,
O banguojame kaskart dar vis tolyn...
Brenenas – sudiev Europa! – žvilgsnis paskutinis...
Kas pamils mus, tremtinius, svečioj šaly?

Tamsiomis vilnim Atlantas šiausias –
Sielvartas dar sklinda rūko tolumoj...
Baltijos bangų puta – mūs pasaka mieliausia...
Sentėvių kapai lyg šaukia vis: namo, namo!

Newjorkas, Los Angeles, Rochester –
Pakeliui bus mums tik laikinosios stotys.
Blaško širdgėla, tačiau viltis negęsta –
Nemuno laukuos dar himną užgiedoti!

„Stewart“ neša mus į naujo uosto kraštą,
Vieniša žuvėdra moja balsganais sparnais...
Per pasaulį velkame nelemtą DP našta,
Mes užgrūdinti žygiuot erškėčių ir kovų keliais...

Parašytas 1949 m. gegužės 26 d.
Atlanto vandenynne, „General M. B. Stewart“ laive

Aš iš tų knygų ir iš bendravimo su tėvais daugiausia ir išmokau lietuviškai, nes gimnazistu būdamas, JAV lituanistinę mokyklą lankiau tik vienerius metus. Tos mokyklos mokytojai beveik visi buvo mamos kolegos – Alicija Rugytė, Vanda Sruogienė, Ona Krikščiūnienė, Domas Velička ir kiti. Mama dažnai gaudavo pranešimų, kad nesilaikau

1959 m. Los Angeles, California, Lietuvių Dienų gegužinė. Iš kairės: Bernardas Brazdžionis, Petronėlė Orintaitė, (neatpažintas), Juozas Tininis, (neatpažinta), Aleksis Rannit, Mykolas Biržiška, Alfonsas Gričius, Algirdas Gustaitis, Danutė Mitkienė, Jurgis Gliauda, Gasparas Velička.

drausmės. Buvau judrus, energingas vaikas ir klaseje nuobodžiaudavau. Lyg dabar atsimenu vieną pokalbį mokyklos koridoriuje su Sruogiene, kuris baigėsi jos linkėjimu: „Laikykis, Danai. Žiūrėk, kad neišprašytų lauk!“ Mamai nebuvo malonu. Ir nors po tų metų buvau perkeltas į kitą klasę – su sąlyga, kad atlikčiau papildomą vasaros darbą, – jau rudenį savo noru į mokyklą nebegrižau.

Dėl prastos sveikatos ir klausos praradimo paskutiniaisiais savo gyvenimo metais mama visuomenėje mažai dalyvavo, bet palaikė plačią korespondenciją su senais draugais ir kolegomis visame pasaulyje. Kai ji mirė, sulaukusi beveik 95 m. amžiaus, aš ir tėvas jos pageidavimu vežėme kūną laidoti į jos gimtąją Zanavykiją, kur ji dabar ilsisi Kudirkos Naumiesčio kapinėse, tarp savo šeimos narių ir tik keletas žingsnių nuo garsaus varpininko kapo.

Šakių rajone vykdomas Europos Sąjungos finansuojamas Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo per sieną programos projektas „Sintautai-Goldapas 2“. Projekto Lietuvoje vadovas – Labdaros ir paramos fondo Šešupės euroregiono Šakių biuro direktorius Vitas Girdauskas, lituanistas sintautietis, žinomas savo krašto patriotas.

Knygą apie buvusį Sintautų valsčių ir dabartinę seniūniją rengia Vilniuje įsikūrusi lokalinių monografijų „Lietuvos valsčiai“ leidykla „Versmė“, kuri, vadovaujama verslininko Petro Jonušo, išleido jau 21 šios serijos knygą, iš kurių ne viena – kelių tomų. Monografijos „Sintautai“ vyriausioji redaktorė ir viena iš sudarytojų istorikė Vida Girininkienė, parengusi jau ne vieną šios serijos monografiją, rengia naujus straipsnius, ieško neskelbtų archyvinų dokumentų. Knyga bus pristatyta šių metų rugpjūčio 23 d. per pasaulio sintautiečių suvažiavimą. Istorikė paprašė ir mane prisiminti savo mamą, rašytoją Petronėlę Orintaitę. Rengdamas savo atsiminimus būsimai knygai, dalį jų skelbiu „Drauge“. □

„cezario grupė“

Kovo 27-oji – tarptautinė Teatro diena

PETRAS MENDEIKA

Ką tik paminėtos tarptautinės Teatro dienos proga „Draugo“ skaitytojams norėčiau plačiau papasakoti apie vieną įdomiausių jau nepriklausomoje Lietuvoje susiformavusių teatrinių kolektyvų – „cezario grupę“.

Bet pirmiausia – apie tai, kaip Lietuvoje tampama profesionaliu aktoriumi, nes tai neatsiejama nuo naujų mūsų teatrinių kolektyvų gimimo.

Absoliuti dauguma gabių jaunų žmonių aktorius amato pagrindą mokosi, studijuodami Lietuvos Muzikos ir teatro akademijoje, teatriniam fakultete, kur jiems profesines paslaptis atskleidžia žymiausi mūsų scenos meistrai ir pedagogai: režisieriai, aktoriai, teoretikai ir teatro praktikai. Čia jaunieji talentai ne tik žengia pirmuosius žingsnius Mokomojo teatro scenoje, rodydami kursinius darbus bei diplominius spektaklius, bet ir per keturis studijų bei dvejus metus magistrantūroje mokosi ne tik teorijos, bet ir praktinio sceninio bendravimo įgūdžių, vadovaujami kurso vadovų, kurie tampa ir pirmųjų jų sceninių darbų, kuriuos išvysta žiūrovai, režisieriais, sąlygojančiais pirmąją jų sceninę raišką.

Per mokslo šioje aukštojoje mokykloje metus kurso pagrindu dažnai susicementuoja ir nauji teatriniai kolektyvai, kurių pagrindą sudaro to paties pedagogo studentai, bendrakursiai. Tokių savarankiškų teatrinių grupių per nepriklausomybės metus atsirado daug. Tačiau naujų nepriklausomų teatrų išliko vos keletas – kiti baigė savo gyvavimą per pirmuosius keletą metų po susikūrimo. Priežasčių daug – gal tvirtai nesucementavę buvo, gal neturėjo naujos idėjos, o gal – idėjinio vado. Juos pribaiogė žiauri konkurencija ne tik su tokio tipo kolektyvais, bet ir su valstybiniais teatrais, kurių Lietuvoje gausu ir kurie, iškreipiant rinkos dėsnius, yra išlaikomi valstybės ir jiems sudaromos išskirtinės sąlygos. Tokiai gausybei teatrų Lietuvos rinka tikrai per maža, juo labiau žinant, kad ją papildė ir kitos aukštosios mokyklos, išleidusios keletą aktorių kursų.

Turėdamas tokią aktorių pasiūlą ir visą būrį labai talentingų režisierių, nepriklausomos Lietuvos teatras pasiekė ištis išpūdingų aukštumų ir garsėja toli už valstybės ribų. Jo meist-

„Nutulę toliai“ (spektaklis pagal P. Širvio poeziją). Iš kairės: Brigita Arsobaitė, Vytautas Kontrimas, Paulius Čižinauskas, Vilma Raubaitė, Julius Žalakevičius.
K. Žickytės nuotr.

„cezario grupės“ spektaklis „Lai lai“, 2012 Aktorius Paulius Čižinauskas.

D. Matvejevo nuotr.

riškumas ir profesionalumas itin vertinamas užsienyje, kur laimi pačius aukščiausius apdovanojimus ir pelno pripažinimą. Esant tokiai aukštai profesionalumo kartelei ir konkurencijai, sukurti kažką visiškai naujo ir išpūdingo – nelengva.

tapo šio teatro pavadinimu bei skiriamuoju ženklu. Bet trupės pavadinimas rašomas su kabutėmis ir pradedamas mažąja c raide – kaip juos vienijanti kraujo grupė.

Šis talentingas ir savitas režisierius trupės aktorius ugdė dar studijų metais, skiepydamas jiems pasišventimą sunkiai aktoriaus daliai ir tikėjimą prasmingumu to, ką daro.

Sunku būtų ką nors iš šių penkių jaunų aktorių išskirti, visi jie – ryškios individualybės. Bet negaliu nepaminėti to, kuo jie vienas kitą papildė: Brigita – ryškiu dramatišku talentu, Vilma – lyrišku trapumu, Paulius – intelektualaus giluminio vaidmens prado ieškojimais, Vytautas – subtilumo ir žaismės vaidmenyje specialistas, o Julius – neabejotinas charakteringumo, stulbinančių vaidmens niuansų kaitos ir paradokso meistras, gebantis būti labai raiškiu tragikomiškuose vaidmenyse. Tačiau šios jų savybės visiškai nereiškia, kad šie aktoriai negali atsiskleisti labai įvairiai, kad yra vienaplaniai. Anaipol.

Tačiau bene labiausiai juos visus vienija noras ir džiaugsmas vaidinti, ieškoti, kurti drauge ir itin branginamas bei puoselėjamas tarpusavio supratimas, apie kurį sakoma – suprantu jį iš pusės žodžio. Dar daugiau – jie supranta vienas kitą iš pusės judesio, tas susiklausymas – ne vienerių metų kruopštaus darbo repetacijose rezultatas. Todėl kai šie aktoriai vaidina kitų teatrų pastatymuose, dažniausiai visi drauge arba kai į jų kolektyvą ateina naujas

C. Graužinio „Viskas arba nieko“, 2009.

D. Matvejevo nuotr.

Nukelta į 8 psl.

Paroda apie laisvę ir toleranciją

Parodos metu surengta ir keletas koncertų.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Kristianijos vėliava

ALGIS VAŠKEVIČIUS

„Kristianija mene“ – taip pavadinta paroda iki balandžio 1-osios veikė Vilniuje, Radvilų rūmuose. Įdomu tai, kad solidūs, akademinis muziejus išleido būtent tokią parodą, nes daugeliui žinoma, kad Kristianija – tai Danijos sostinėje Kopenhagoje esantis vadinamasis laisvasis miestas, kuris užima daugiau kaip 30 hektarų plotą ir garsėja kaip meilės, smurto neigimo, laisvės, gamtos saugos idėjas skleidžianti vieta, dažnai siejama ir su hipių judėjimu.

Abejonių ištis būta, bet, matyt, nulėmė ir gautas finansavimas parodai, ir Danijos kultūros instituto parama, ir tai, kad ji skirta Danijos pirminkavimui Europos Sąjungos Tarybai šį pusmetį. Muziejaus darbuotojai neslėpė, kad bendravimas su laisvais, atsipalaidavusiais, linksmiais Danijos menininkais buvo jiems visiškai nauja patirtis. Vargu ar kada iki šiol Radvilų rūmuose skambėjo tokia avangardinė muzika ar bliuzas, kokį atliko svečiai iš Danijos, kai jau po pirmųjų ritmų ant parketo ėmė sukintis ir linguoti ilgaplaukiai šokėjai, atpažinę legendinio Jimio Hendriks muzikos ritmus.

Kristianijoje nuolat gyvena apie tūkstantį piliečių. Iš pat pradžių tai buvo alternatyvios ideologijos ir kultūros centras. Dailė, tapyba, skulptūra, taikomieji menai, gyvenimas, prisodrintas muzikos, teatro ir politinių vaidinimų – tai kolektyvi laisvojo Kristianijos miesto kraujotaka.

Bendruomenė vadovaujasi laisvės, meilės, smurto atsisakymo, gamtos saugos idėjomis, visus reikalus tvarko demokratijos pagrindais – tarmiesi vieni su kitais. Ji turi savo vėliavą, kurioje švyti trys geltoni apskritimai, simbolizuojantys tikėjimą, meilę ir viltį.

Į Vilnių atvežti 30-ties dailininkų tapybos, skulptūros, keramikos, fotografijos, dizaino darbai (apie 150), kuriems netrūksta spalvingumo, žaismo ir provokacijos elementų. Parodos kuratorius Jesper Boysen teigia, kad visi kūriniai įkvėpti unikalios laisvės ir tolerancijos alsuojančios miesto atmosferos.

Kristianija išsikūrė prieš 40 metų ir nuo to laiko labai gausiai lankoma, ypač turistų iš užsienio. Skaičiuojama, kad kiekvienais metais šį laisvę garsėjantį Kopenhagos kvartalą aplanko maždaug milijonas užsieniečių. Šis kvartalas toks pat žinomas kaip garsioji „Mažosios undinėlės“ skulptūra Danijos sostinėje, jis stiprina Danijos kaip liberalios ir tolerantiškos šalies įvaizdį.

Ne vienas parodos lankytojas rado panašumų tarp Kristianijos ir Vilniaus Užupio rajono – ir ten, ir čia išengiant pasitinka užrašai apie kitos respublikos ribą, abiejuose kvartaluose gyvena nemažai meno, bohemos žmonių, vyksta įvairios kultūrinės akcijos, o išeinantys iš Kristianijos palydimi ženkle „Jūs išengiate į Europos Sąjungą“.

Parodoje pristatomi Anderso Hanseno baldai, sukurti iš perdirbtų medžiagų, taip pat „Moterų kalvių“ – vienos iš seniausių Kristianijos draugijų darbai. Čia daug fotografijų, dokumentinės medžiagos, vaizdo įrašų, plakatų, kurie puikiai at-

skleidžia šio įdomaus kvartalo ypatumus. Tarp rodimųjų – ir legendinis Kristianijos dviratis, nes Danija visada garsėjo kaip dviračių šalis, o šis dviratis lankytojams primena, kad per visus 40 metų gamtos saugojimas Kristianijos gyventojams buvo ir liko vienu iš svarbiausių tikslų.

Vasario pabaigoje parodos metu vyko ir specialūs renginiai – buvo rodomi filmai „Kristianijos filmai ir paveikslai“, „Kristianijos dokumentika“, skambėjo avangardinė „The Sleep Therapists“ muzika ir „Subterranean Fitworks“ etnobliuzas. Nors tomis dienomis vyko itin gausiai lankoma Vilniaus knygų mugė, bet ir renginiai Radvilų rūmuose nestokojo meno mylėtojų.

Bene daugiausia lankytojų ir klausytojų sutraukė „Jimi Jam“ grupė, atlikusi legendinio Jimio Hen-

driks muziką. Danų menininkai atvirai džiūgavo, kad tokiose erdvėse jie šeiminkauja pirmą kartą, o lankytojai juos ir supranta, ir palaiko. □

Legendinis Kristianijos dviratis

DONALDAS KAJOKAS

Valtis.

Aldonos Ruseckaitės nuotr.

VALTIS TARP MEDŽIŲ BALTŲ

mano valtis prikritis žiedų
tyliai plaukia į deltą išplitusią
plaukia valtis tarp medžių baltų
jau toli nuo kitų atsilikusi

jie tolyn ir tolyn nuo manęs
vis tyliau krykščia iriasi barasi
vis tyliau bedainuoja dainas
kaip vergai kad dainavo galerose

ir nutyla visai – tarp žiedų
plaukia valtis į deltą išplitusią
tyliai plaukia toli nuo kitų
taip toli kad net neatsilikusi

JUODAS VALTININKAS

jis taip lengvai lengvai tą valtį valdo
gauruoto varno plunksna tartum irklų
bet kraupiai girgžda valtis tarpu meldų
nes jis ją valdo atsidavęs maldai
kad kitas tą lengvumą jo atpirktų

NAKTIS. UPE ŽEMYN

krante žėruojantis lauželis, upės vingis
nusineša tamson žarijų paskutinį blyksnį

ir sėdi valtyje ramus beveik laimingas
ir blyksi žvaigždės virš galvos tau blyksi
taip dieviškai nereikalingos

„Visą žmoniją meile apglėbsiu / Lietuvą visgi karščiau“

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

XXI amžiaus globalizacijos procese niveliuojamos tautos, kinta vertybių samprata, todėl itin svarbu kaupti, saugoti, tyrinėti archyvinį kultūros paveldą. Būtina išgelbėti iš užmaršties ir įtvirtinti tautos sąmonėje tai, kas padėjo ją vienaip ar kitaip gaivinti ir ugdyti. Maironio lietuvių literatūros muziejuje (toliau – MLLM) sukaupti gausūs išeivių rašytojų rinkiniai: kiekvienas jų yra savitas bei unikalus archyvalijomis, atskleidžiančiomis vieno ar kito rašytojo gyvenimą bei kūrybinį kelią. Džiugu, kad iš Amerikos parvežama ne tik išeivių rašytojų archyvinė medžiaga, bet sugrįžta ir iš Lietuvos išvežtas kultūros paveldas.

Šio straipsnio tyrinėjimo objektu pasirinktas ne vienas išskirtinis išeivių rašytojo rinkinys, o itin reikšmingi Lietuvos kultūros istorijai Jono Mačiulio-Maironio rankraščiai. Bus pristatytas šio straipsnio autorės Amerikoje surastas ir į Lietuvą parvežtas paties Poeto penktai laidai parengtas „Pavasario balsų“ maketas bei brolio Benedikto Jurčio, OFM „Darbininko“ redakcijoje surastas Maironio poemos „Mūsų vargai“ rankraštinis sąsiuvinis. Pastarasis depozito teisėmis (laikiniai) perduotas į MLLM.

Tyrinėdama šių rankraščių atsiradimo Amerikoje versijas, galiu teigti, kad nežinomas asmuo, suvokęs šių rankraščių neįkainojamą vertę Lietuvos kultūros istorijai, traukdamasis nuo antrosios sovietų okupacijos, pasiėmė juos (viena prielaida – iš Maironio namų, kita – iš spaustuovės) ir išsivežė į Vakarų. Siekdamas apsaugoti Jono Mačiulio-Maironio kūrybos perlus, tas nežinomas asmuo rankraščius atnešė į „Darbininko“ spaustuovę (pranciškonų teigimu, apie 1950 metus – V. P.) ir perdavė vedėjui Tėvui Pranciškui Gedgaudui, OFM. Pastarasis perdavė juos saugoti istorikui Tėvui Viktorui Gidžiūnui, OFM, kuris tiek vienoje, tiek ir kitoje knygelėje įdėjo savo asmeninius antspaudėlius.

Pranciškonai visada pasižymėjo meile ir broliška atjauta artimui, buvo pasiaukoję lietuviybės išsaugojimui bei puoselėjimui: steigė lituanistines mokyklas, leido lietuvišką spaudą, knygas, steigė kultūros centrus, rinko kultūros vertybes. Jų dėka daugelis lietuvių gavo iškvietimus ir iš Vokietijos atvyko į Ameriką. Tarp jų buvo ir rašytojas, redaktorius Paulius Jurkus. New Yorke jis buvo įtrauktas į kultūrinį visuomeninį darbą: redagavo „Ateities“ žurnalą, nepaprastai daug jėgų ir laiko skyrė

laikraščio „Darbininkas“ (1951–1993) redagavimui. Vertinant P. Jurkaus profesionalumą, jam pranciškonų buvo patikėta redaguoti įvairius leidinius, knygas, rengti vadovėlius lituanistinėms mokykloms. Periodinėje spaudoje jis skelbė dailės ir literatūros kritikos straipsnius, recenzijas, spausdino savo kūrinius. T. Gidžiūnas, OFM siekė, kad magiška Maironio žodžio galia pasitarnautų lietuvių savasties svetimoje žemėje išsaugojimui ir patriotinių jausmų žadimui, todėl nusprendė „Pavasario balsų“ maketą perduoti ne tik saugoti, bet ir publikuoti rašytojui, laikraščio „Darbininkas“ redaktoriui P. Jurkui.

Šio straipsnio autorei dėl išeivių rašytojų archyvų suradimo ir parvežimo lankantis JAV, teko laimė susipažinti ir ne kartą bendrauti su P. Jurkumi. Jis buvo pažadėjęs šį unikalų leidinį perduoti Maironio namams. Savo norus ir ketinimus jis buvo įrašęs ir dienoraštyje. Deja, ankstyva rašytojo mirtis neleido jam to padaryti (mirė staiga 2004 m. balandžio 9 d. New Yorke).

Rašytojo dukra Daina sudarė šio straipsnio autorei galimybes peržiūrėti ir pasirinkti esantį Bostone, o vėliau ir New Yorke archyvą. P. Jurkaus archyvinė medžiaga persiųsta ir parvežta į Maironio namus.

Skiriamos ypatingos pastangos surinkti karo audrų iš Lietuvos išpustytus kultūros paveldo turus. Laike išbarstyti, bet, laimė, atrasti ženklai tarsi gyvi liudytojai atskleidžia mums dar nežinamus, skausmingus Jono Mačiulio-Maironio gyvenimo ir kūrybos faktus.

„... mano užkylančiai metai...“

Viltinai rašė Poetas Jonas Mačiulis-Maironis. 1895 metais prabilęs pirmuoju poezijos rinkiniu „Pavasario balsai“, tapo Tautos Dainiumi. Poetas Tomas Venclova vienu sakiniu išryškino jo istorinės asmenybės svarbą: „Maironis išreiškia ir formuoja pačią lietuvių kalbos dvasią – taigi atlieka tą darbą, kurį romėnams atliko Horacijus, italams Dantė.“ (1)

Maironio sukurta lyrika, poemos, dramos švito naujomis spalvomis, suskambo įstabiais garsais, atskleidžiamis visą Poeto – Žmogaus – Kunigo jausmų gamą. Jam gyvam esant, jo nuopelnai Lietuvai taip ir liko neįvertinti, tačiau jo gyvenimo detalės „sumanių kritikų“ tiek anuomet, tiek ir dabar aptarinėjamos, „supikantinant“ įvairias, iš gyvenimo konteksto ištrauktas detales. Dainius rašė: „Nors žmonės šiandieną manęs nesupras“... Taip, anuomet jo nesuprato, bet ar pakankamai suprantą ir vertina šiomis dienomis?

Neturiu tikslo atpasakoti daugeliui puikiai žinomos Jono Mačiulio-Maironio biografijos. Pagal galimybes sieksiu išryškinti tik esminius jo paveikslo bruožus. Gimęs (1862 m.), augęs ir brendęs spaudos draudimo (1864–1904) laikotarpiu, mokėsis Kijevo universitete, Kauno seminarijoje, baigęs Peterburgo Dvasinę seminariją, apsigynęs doktoratą, tapęs profesorium, penkiolika metų dirbęs Sankt Peterburge. 1909 metais sugrįžęs į Lietuvą, daugiau nei dvidešimt metų rektorijavo Kauno Dvasinėje Seminarijoje. Mokėjęs šešias kalbas: lotynų, skaitęs prancūzų, vokiečių, rusų, lenkų klasikų originalų kalbomis. Subtiliai jautęs dailę, įstabius muzikos garsus. Keliavęs po Italiją, Šveicariją, Vokietiją, Lenkiją, žavėjosi žmogaus rankų ir gamtos sukurtais stebuklais, tačiau meilės Lietuvai ir jos grožiui niekas neištūmė iš jo širdies. Maironis buvo vienas iš tų retų, šviesių ir kilnių asmenybių, kurios siekė mokslo aukštumų, plėtė akiratį keliaudamos, godžiai traukdamos į save Vakarų Europos kultūrą, bet neišsivadėdamos gimtosios žemės kalbos, tradicijų, papročių.

Maironis... iki pat širdies gelmių begalinis Estetas tiek kūryboje,

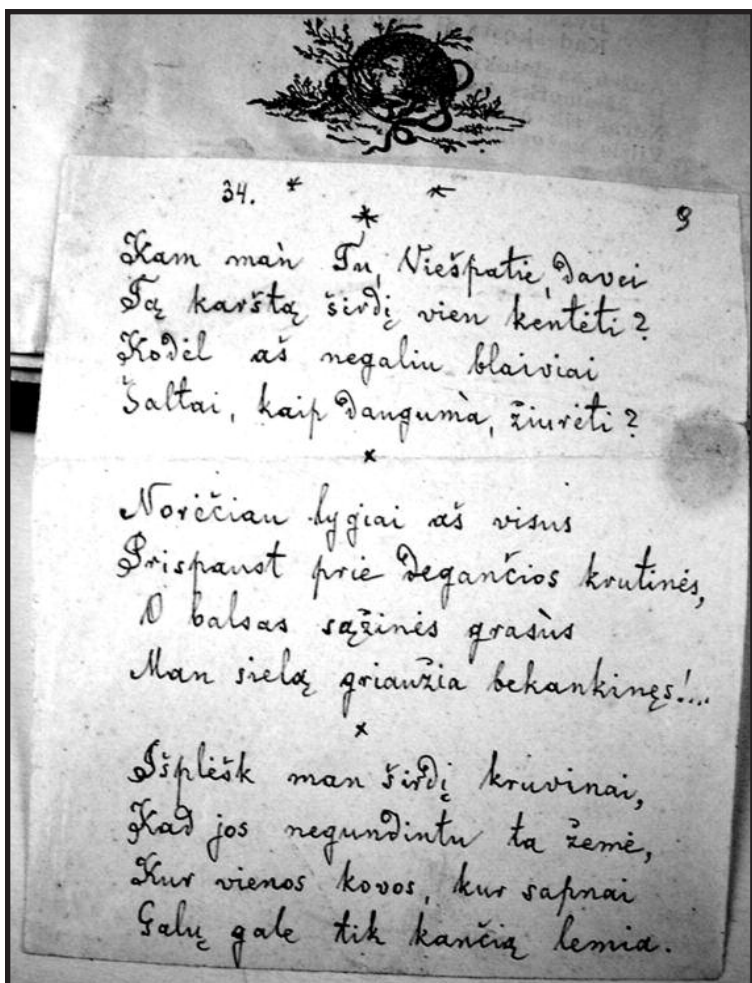

Poetas Jonas Mačiulis-Maironis

tiek kasdienybėje. Maironiui estetinė pajauta buvo įgimta, atsinešta iš tėvo namų, gimtosios Žemaitijos, be abejo, studijos ir gyvenimas aristokratiškame Sankt Peterburge, kelionės į Italiją, Šveicariją, Vokietiją lavino skonį. Skaitydami Maironio lyriką galime gėrėtis, kaskart atrasdami naujas spalvas, naujus garsus. Tačiau ne visi gali apsilankyti jo namuose, Kaune, kuriuos nusipirko 1909 m. ir iki pat mirties (1932 m.) gyveno. Pagal Maironio norus, pageidavimus, nurodymus jo aštuoni kambariai buvo kruopščiai dailinami. Atidžiau pažvelgus į jo kambarių interjerą, gėrimės poeto skoniu: viskas dvelkia grakštumu ir elegancija. Kiekvienas iš aštuonių kambarių turi savo stilių – griežto klasicizmo, *art deco*, baroko. Kiekvienas vis kitoks, juose įvairiais niuansais tarpusavyje dera ir persipina kiekvienas elementas, kiekviena detalė. Nebėjama, kad Maironis laikė save žemaičiu, didžioji svetainė buvo išdekoruota liaudiškais motyvais, virš vieno durų – Vytis, virš kitų – žemaičių herbas. Šiuose kambariuose apsigyveno su seserimi Marcele, o vėliau čia gyveno visi septyni – kas ilgiau, kas trumpiau – jaunėlės sesers Kotrynos vaikai. Dėdė Maironis kiekvienu rūpinosi, mokėjo už mokslus, pats mokė kalbų, išlaikė materialiai, skiepijo krikščioniškas vertybes.

Po Maironio mirties tuose namuose 1936 metais buvo įkurtas jo vardo muziejus. Maironio rinkinys sudaro fondų branduolį, kuriame yra poeto fotografijos, dokumentai, laišakai, memorialinė biblioteka, baldai, meno kūriniai, asmeniniai daiktai. Kiekvienas eksponatas yra neatskirama Poeto gyvenimo dalis, todėl itin branginami ir saugomi. Ypatinę vertę sudaro rankraštinis palikimas, kuris suteikia galimybę iš arčiau pažvelgti ir pajusti rašytojo kūrybinio proceso vyksmą. Maironio rankraštiniam archyve saugomi laišakai, rankraščiai, mašinraščiai, pamokslai lenkų ir lietuvių kalbomis, paskaitos. Fonduose saugomi išleidimui parengti keturi rankraštiniai tekstai: drama „Dydysis Vytautas – karalius“, libretas „Nelaimingos Dangutės vestuvės“, trumpas pasaulinės literatūros vadovėlis. Yra šeši storoki sąsiuviniai, prirašyti įvairiausių kūrinių. Saugomas dar vienas vertingas rankraštis – Maironio Raštų I t., paruoštas išleidimui. Visas tekstas rašytas ant nedidelių baltų dvigubų lapų arba ant vieno lapo juodu rašalu. Maironio rašysena smulki, daili, beveik kaligrafiška. Knyga buvo išleista Kaune 1927 m. MLLM išliko knygų su poeto taisymais ir redagavimais, priedais. Pati seniausia knyga su autoriaus taisymais – St. Garnio slapyvardžiu išleista poema „Tarp skausmų į garbę“ (1895). Šie eksponatai itin vertingi, nes galime atsekti kiekvienos knygos gimimą. „Pavasario balsų“ V laidos parengimui ir iš-

Nukelta į 8 psl.

Knyga su lieptais

ALFREDAS GUŠČIUS

Vienas įdomiausių „šiuolaikiškumo formulės“ lietuvių prozoje ieškotojų yra Vytautas Martinkus. Savitas jo kelias į literatūrą, platus išsilavinimas (studijavo elektrotechniką, apgynė disertacijas iš inžinierinės sociologijos, iš filosofijos, dėstė filosofiją Kauno politechnikos institute, o šiandien dėsto ją Vilniaus pedagoginiame universitete). Ir autentiška inžinieriaus patirtis, ir hibridinė erudicija atspindi šio autoriaus kūrinų tematikoje, personažų tipaže, stiliuje. Manau, teisi buvo profesorė Elena Bukelienė, teigusi, kad V. Martinkus įdomiausias yra kaip intelektualinės prozos kūrėjas.

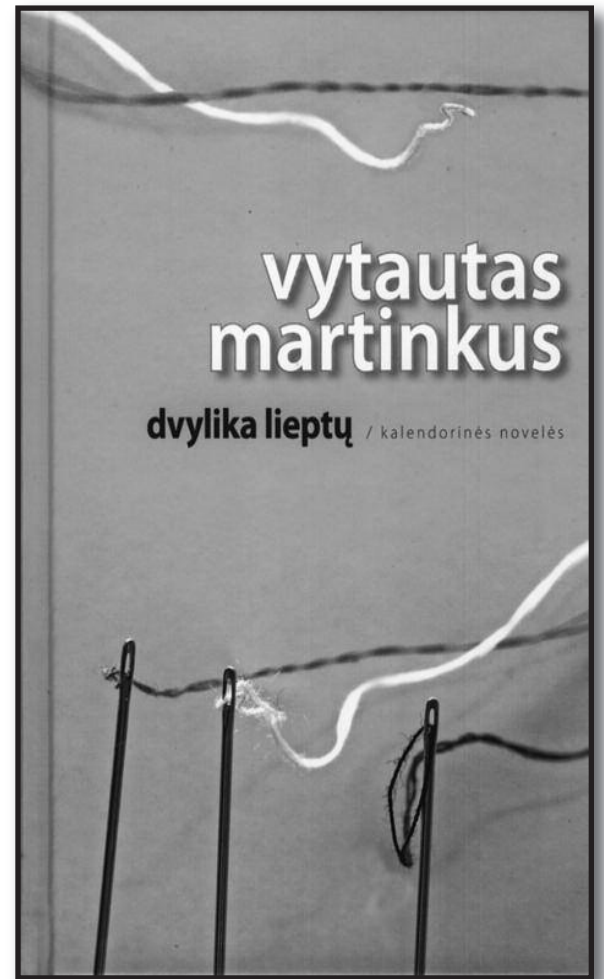
Minties (ratio) pradas ryškus ir 2011 metais šio autoriaus sudarytame esė ir novelių rinkinyje „Dvylika lieptų“ („kalendorinės novelės“)*. Ypač įdomią prieskonį šio rinkinio skaitymui teikia paralelinės žangos toms novelėms – „gamtorasčiai“. Tai trumpi komentarai, kuriuose į pirmąjį planą keliami ne konkretūs kūrybinės laboratorijos ar psichologijos dalykai (nors esama ir jų), bet gamtiški dvylikos mėnesių požymiai – kokie ūkio darbai tuomet būdavo dirbami, kokios šventės būdavo švenčiamos, kokie klimato, augmenijos ar paukščių migracijos požymiai, kaip vienas ar kitas mėnuo būdavo vadinamas senovės lietuvių, senovės romėnų laikais. „Dvylikos lieptų“ „kalendorinių novelių“ ciklą V. Martinkus pradeda rėsti ne nuo sausio, bet nuo kovo, taigi nuo pavasario, pacituodamas žinomąją klasiko eilutę „Jau saulelė vėl atkops budina svieta...“ Nelabai supratau tokį mėnesių ciklo sukimo principą, – gal norėta pradėti nuo pavasario, nuo Velykų laukimo? Gal nuo „astronominio“ prisipažinimo: „Net pora iš mano šeimos – žmona ir jaunesnioji duktė – gimė tą pačią dieną po Avino žvaigždynu. Dviem avinams, kaip ir dvyniams – esu gimęs tą pačią dieną su vyresniąja dukra, – nelengva bėgti kartu. Iš Zodiako – Žvėrių rato – sunku ištrūkti kaip ir jame būti.“

Prasmingos mėnesių sąsajos su istoriniais faktais, pavyzdžiui, pirmajame gamtorasčiuje pastebima: „44 m. pr. m. e. per romėnišką kovą idas buvo nužudytas Gajus Julijus Cezaris, ne taip seniai ištaraš: Veni, vidi, vici (atėjau, pamačiau, nugalėjau). 1009 m. – Kvedlinburgo analuose nurodyta data VII.ID Martii (7-osios kovo idos) pagal ikigrigališką romėnų kalendorių, kai buvo nužudytas šv. Brunonas Kverfurtietis. 1990 metų Kovo 11 atkurta Lietuvos Respublikos nepriklausomybė.“

Nesidrovima priminti, kada parašyta viena ar kita novelė, kokiam leidiniui, kokiomis aplinkybėmis. „Jau 1968 metų pavasarį Juozui Apučiu buvau prižadėjęs atsiųsti ‘Poeto kambario interjerą’ ir buvo gėda nesilaikyti žodžio. ‘Literatūroje ir mene’ novelė pasirodė po šv. Kalėdų, 1969 metų išvakarėse. Grauzdamas šiųmetį obuolį, galvodamas apie savo įžadus *gamtos ritmams* (kursyvas – A. G.) šioje knygoje, neiškenčiau neišbraukęs ar neišrašęs joje vieno kito sakinio,“ – pastebi autorius šeštajame gamtorasčiuje, spausdindamas minėtąją novelę, parašytą 1968 metų rugpjūtyje.

Bijau suklysti, bet tikriausiai visi šios knygos tekstai yra išspausdinti kituose rinkiniuose, periodikoje. Dar kartą juos išleisti į dienos šviesą V. Martinkus, matyt, ryžosi todėl, kad manė suradęs jiems tinkamus „lieptus“ į skaitytojus, į viešąją erdvę. Anotacijoje išreikštą nuomonę – „Kiekviena novelė yra pasakotojo žingsnis astronominio laiko ratu“ – reikėtų priimti. Be tų lieptų-gamtorasčių (be tų minėtų „prieskonių“) knygos skaitymas būtų blankesnis...

Žanro požiūriu rinkinys nėra vientisas – greta „grynakraujų“ novelių (penkios) esama ir puikių esė (septynios), kurios meniniu lygiu nenusileidžia pirmosioms, o gal net lenkia. Tokia laikyčiau pirmąjį rinkinio esė „Rizikos meistras“. Šis kūrinys duoda aukštą toną visam rinkiniui: ir menine, ir problemine prasmėmis. Manau, kad prie šio personažo tipo bei socialinės problemos V. Martinkui reikėtų sugrįžti stambesnės apimties kūrinyje. Kodėl? Todėl, kad mūsų amžininko Liudvigo Milerio asmeninėje dramoje užčiuoptas dabartinės Lietuvos painių ir pavojingų valstybei problemų mazgas, kurį atrišant teks išnarplioti laisvėnėlėms, tiesos-melo, sąžinės-klastos, drąsos-baimės ir kitas antinomijas. Patirties ir profesionalumo, manau, jam užteks, kaip užteko narpliojant panašų socialinį-politinį problemų mazgą sudėtingame ir meistriškame romane „Žemaičio garlėkys“. Esė plano novelėse V. Martinkus pasiekia autobiografiškumo, socialumo, minties ir jausmo dermės. Turinio svoriu, stiliaus ir kompozicijos originalumu išsiskiria esė „Karvelių lesintojas“, „Dingusio Vilniaus beieškant“, „Ligonijų prietelius“. Kaip ir į grynąją prozą, taip ir į esė stiliaus audinį jis natūraliai įpina ir autobiografinį pasakojimą, ir bibliinius įvaizdžius, palyginimus, kitų menininkų, filosofų, mokslininkų mintis, idėjas. Ir esė personažai Konstantinas Sirvydas, Abensbergo klebonas Jurgis Oftas, Česlovas Milošas ir istorinis-socialinis laikas, ir autoriaus sąsajos su savąja vaikyste, tėviške, gimtojo kaimo žmonių likimu, su jo kaunietiškuoju rašytojystės periodu, – visa ši

turtinga tematinė medžiaga pakylėta į aukštą šiuolaikinės minties lygį, įprasminta universalios meninės kalba.

Beliaka pasakyti spėjimą (spėliojimą), kodėl V. Martinkus vieną po kitos pastaruoju metu leidžia meniškai brandžias knygas. Man atrodo, todėl, kad jis laikosi jaunystėje užsibrėžto uždavinio – ieškoti turinio, problematikos, charakterių gėmės ir prasmės visur, kiekviename sakinyje, pastraipoje, visoje kūrinio visumoje. Ir tos gėmės-prasmės ieško ne tik meninio žodžio, bet ir mokslininko „skalpelio“ padedamas. 2003 metais jis išleido literatūrologinių straipsnių ir esė knygą „Literatūra ir paraliteratūra“, o 2010-aisias – stambią monografiją „Estetinė literatūros gyvybė“. Citata iš jos ir baigsiu šią recenziją: „Atskirti literatūros kūrinį nuo ne kūrinio galima tik tam tikru būdu, autorius /skaitytojo situacijoje, kuri prikelia žodžius iš mirusiųjų, atgaivina negyvą jų sintaksę, visą tekstą paverčia gyvu ir asmeniškai tikru estetinės esaties blyksniu, perkelia mus anapus fizikos, sustabdo tarp jos ir metafizikos.“ (p. 73).

*Vytautas Martinkus. *Dvylika lieptų/kalendorinės novelės*. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011.

Knygos pristatymo vakaras. Iš kairės: literatūros kritikas Valentinas Sventickas, rašytojas Vytautas Martinkus.

Svetlanos Vasilionok nuotr.

Tai dvylika novelių, rašytų skirtingais metais ir jų laikais. Autorius ieško autentiško žodžio, derina tradicines ir naujas (dažniausiai – eseistines) trumposios prozos raiškos galimybes.

Kiekviena novelė yra pasakotojo žingsnis astronominio laiko ratu. Vyrauja autobiografiniai savimoneš, tikrovės atverčių, gyvenimo kelio pasirinkimo ir prasmės klausimai.

Intriguojantys siužetai, novatoriškai supinti su autoriaus biografija ir socialine kultūrine dokumentika, atskleidžia pasakotojo kartos žmonių likimus ir dvasinę jų patirtį.

Pasak autoriaus, „Dvylika lieptų“ atsirado savaime, struktūrinė knygos idėja (praėjusieji metai, prozos fenologija plius fenomenologija) persekiojo jį seniai, tad teliko surinkti ir sudėti dvylika tekstų ta tvarka, kuria jie buvo parašyti.

„Kai surinkau ir sudėjau, pagalvojau: gerai, kad sudėjau. Nedidelis, bet laisvas ir įdomus nuotykis mano šiandienėje ir vakarykštėje trumpojoje prozoje. (Paantraštė „Kalendorinės novelės“ – dovana tiems skaitytojams, kuriems parūpų mane išbarti, pavyzdžiui, už tai, kad literatūros profesorius nenutuokia, kas yra novelė.)“ – Vytautas Martinkus

Bernardinai.lt

Martino Crimpo „Pasikėsiniimai”, 2005.

D. Matvejevo nuotr.

„cezario grupė”

Atkelta iš 4 psl.

aktorius, visuomet neramu, ar atras jie ir jis tą trapų sceninio bendravimo pojūtį. Iki šiol tai jiems pavykdavo ir, matyt, čia didžiausias, manau, jų idėjinio vado, režisieriaus Cezario Graužinio nuopelnas. Jis, kaip rūpestingas globėjas, nors dabar ir gyvendamas bei dažniausiai kurdamas užsienyje, nepalieka savo kūdikio – „cezario grupės” – likimo valiai ir kasmet sukuria su šia trupe vis naują spektaklį. Šiems spektakliams būdingas lyriškumas be sentimentalumo, humoras be juokavimo, tragiškumas be savigailos. Spektakliai ne tik meniški, bet ir pilietiški. Šiai pilietiško pozicijai išreikšti Cezaris pasitelkia ir savo kaip dramaturgo, jau parašiusio ir pastačiusio ne vieną pjesę Lietuvos ir užsienio teatruose, talentą.

Tačiau žiaurus tas nepriklausomo teatro trupės gyvenimas, gaunant tik menką paramą iš Kultūros rėmimo fondo daliniam kuriam spektaklių finansavimui. Pragyvenimui tenka užsidirbti patiems. Todėl aktoriams tenka ieškoti papildomo uždarbio, kad galėtų prasimaitinti, nes vienu menu sotus nebūsi. Visa laimė, kad šie talentingi žmonės sugeba atskirti, kas yra kas ir nepradeda atmesčiai žiūrėti į kūrybą drauge. Ačiū ir sumaniai jų vadybininkei Viltaiutei Žemelytei, kad ji sugeba užtikrinti spektaklių sklaidą šalyje bei užsienyje, ir „cezario grupė” per sezoną parodo apie šimtą spektaklių.

C. Graužinio „Drąsi šalis”, 2007

Pabaigai norėčiau pateikti keletą režisieriaus Cezario Graužinio ir kitų neabejingų šiam teatrui žmonių pasisakymų spaudoje, skelbtų po originalių „cezario grupės” spektaklių – „Už geresnį pasaulį”, „Užsispyrėlės tramdymas”, „Viskas arba nieko”, „Nutulę toliai”, „Drąsi šalis” ir kitų, kurie galbūt padės geriau suprasti šio teatro ieškojimų kryptį bei paskatins tuos, kurie dar nematė, būtinai pamatyti šio teatro spektaklius.

„Labai stipru, labai universalu, kokia didelė jėga sklinda nuo scenos. Man kelia mintis apie visas tautas, kurios šiuo metu kovoja dėl savo tapatybės ar jos ieško” (Vibeke Carlander, teatro kritikė).

„Režisierius turi sukūręs savitą darbo su aktoriais metodiką bei teatro stilistiką, kurios neplėtoja jokia kita teatro trupė Lietuvoje. C. Graužinio teatras – tai vaizduotės teatras, kuriam būdinga gilintis į žmogaus prigimtį ir esmę, narstyti būties ir egzistencijos problemas ir visa tai daryti žaismingu, lengvu, paradoksaliu ir tragikomišku stiliumi, bet visuomet kupinu meilės artimui, koks jis bebūtų” (iš Petro Mendėikos pokalbių su trupės aktoriais).

Cezaris Graužinis: „Žmonių nereikia mokyti gyventi, sėdintys salėje dažnai būna protingesni už scenoje lakstančius.

Reikia nuolatos ieškoti, ieškoti džiaugsmo. Džiaugsmas – ne vien apie tai, kad viskas gera ir smagu. Jo reikia ieškoti net kai labai bloga ir nepakeliama. Žinau, kad džiaugsmas gali būti ir pralaimėjime, netektyje, bėdoje. Net ligoje. Ir net mirtyje.”

Plačiau susipažinti su „cezario grupe” galima tinklalapyje www.cezariogrupe.lt

„Visą žmoniją meile apglėbsiu / Lietuvą visgi karščiau”

Atkelta iš 6 psl.

išleidimui buvo kruopščiai ruošiasi ir daug dirbta. Tačiau tai, ką teko patirti Maironiui, išleisus šį leidinį, sunkiai nusakoma žodžiais.

Šiame straipsnyje bus kalbama apie šį dingusį, o vėliau Amerikoje surastą ir parvežtą leidinį. Atrasti ženklai, tarsi gyvi liudytojai, byloja, atskleidžia patį kūrybingiausią ir skausmingiausiu tapusį Poeto gyvenimo laikotarpį. Pranašingai skamba poeto žodžiai: „Mano užkylančiai metai”. Maironio kūrybinio palikimo išsaugojimas tampa aktualus ir svarbus ne tik mums, bet ir ateities kartoms.

„O ji padavusi man lyrą / Į tą užburto vedė šalį...”

Atrasti ir parvežti Maironio rankraščiai tapo paskata atidžiau pažvelgti į paslaptinę kūrėjo kelią, kuris prasidėjo XIX amžiaus pabaigoje. 1885 m. J. Mačiulis „Aušros” 7–8 nr. Zvalionio slapyvardžiu publikavo pirmą eilėraščių „Miškas užia”. 1885 m. atspausdinta ir pasirašyta St. Maironio slapyvardžiu pirmoji poezijos knygelė, kurioje buvo 45 eilėraščiai ir libretas „Kame išganymas?”. Debiutinėje knygelėje suformuotos pagrindinės Maironio kūrybos temos, išryškintos estetiškos nuostatos, kurios vėliau buvo plėtojamos ir gilinamos. Eilėraščiai „Miškas užia”, „Oi, neverk matušėle”, „Marija, Marija“, „Užmigo žemė”, „Išnyksiu kaip dūmas”, „Išsisupus plačiai vakarų vilnimis”, „Už Raseinių ant Dubysos”, „Uosis ir žmogus” ir kt. tapo

vėlesnių laidų branduoliu, kurios buvo papildomos naujais eilėraščiais. Juozas Brazaitis rašė: *Jo poezijoje pulsavo reali gyvenimo kova, net žūtubūtinė. Su kovojančio abejojimais, nuovargiu, suklupimais, desperacija, kuri išspaudžia prisipažinimus: neregėti aušros...: ir veltui dvasių raminti norėjau, aplinkui vien tamsią naktį regėjau... Perdaug didžios kliūtys, ir perdaug silpnos jėgos, kad nepagautų nevilts. Tačiau reikėjo drąsinti; reikėjo pačiam pirmiausia išsikalbėti, kad rytuos aušra jau teka, kad laikai jau mainos... Kai kada net bravūriškai reikėjo vyti pesimizmą, kuris paraližuoja jėgas ir kovos nuotaiką. Su įsitikinimu, su išvidine jėga ir skaitytas buvo sugestionuojamas kovoti ir tikėti laimėjimu.*(2)

Maironis visą gyvenimą rašė vieną poezijos knygą „Pavasario balsai”. Jam gyvam esant išėjo 4 laidos – 1885, 1905, 1913, 1920 metais. Tačiau tikėtina, kad pats Maironis, leisdamas antrąją knygos laidą, suklydo ir pavadino ją trečia. Anot J. Brazaičio: *Kada ir kur pasirodė antras „Pavasario balsų” leidimas, neteko susekti. Prof. V. Biržiška mano, kad jo iš viso nebūta. Trečiąkart išleistas „Lietuvių laikraščio” lėšomis Peterburge 1905 m. su parašu Maironis (J. M-lis). Jame jau 13 naujų eilėraščių. <...> Ketvirtas leidimas Kaune 1913 m., iš viso 74 eilėraščiai. Naujų – 20. <...> Penktas leidimas Tilžėje 1920 m., 110 eilėraščių, naujų – 32.* (3)

Baigęs seminariją, Maironis buvo paskirtas dirbti Peterburgo katalikiškoje dvasinėje akademijoje. Penkiolika metų dėstė moralinę teologiją, administravo studentų reikalus, rašė teologijos doktoratą. Už nuopelnus profesinėje srityje buvo

įvertintas ir jam suteikti profesoriaus, teologijos mokslų daktaro, Mogiliovo ir Žemaičių kapitulu kanaaninko, prelado titulai. Peterburge jo širdis ilgėjosi Tėvynės, troško dirbti Lietuvos žmonėms, o „ne svetimus paukščius lesinti”. Rašomi prašymai bažnytinei vyresnybei davė vaisius: 1909 metais jis perkeliamas į Kauno seminariją rektorius pareigoms. Čia pat netoliese nusiperka buvusius grafų Pacų rūmus.

Grįžimas į Lietuvą suteikė Maironiui naujų kūrybinių impulsų. Vaizduotė audrino gimtoji žemė, Nemuno ir Neries svajinga santaka, senamiesčio didinga dvasia. Dažnai keliaudavo pas savo jaunėlę seserį Kotryną Lipčienę į Bernotus, braidžiodavo rasotomis pievomis, rinko žibutes šlaituose, susimastęs vaikščiodavo Luknės ir Dubysos pakrantėmis, rudenį su vaikais grybaudavo ir uogaudavo netoliese esančioje giraitėje. Mėgdavo vienas sėdėti balkone ir stebėti kylantį vakaro rūką ar pasitikti brėkstančios saulės pirmuosius spindulius. Čia buvo sukurtas ne vienas eilėraščių. O ir Kaunas, jo jaunystės miestas, teikė dvasiai peno. Žmonės, kuriuos sutiko gyvenimo keliuose, tapo jo kūrinių prototipais, jiems buvo dedikuojami eilėraščiai. Kaune susipažino su „Saulės” gimnazijos mokytoja Jadvyga Stanelyte, nuspalvinusia jo gyvenimą ir kūrybą romantiškomis nuotaikomis. J. Stanelytė mokė Maironio dukterėčias, plėtojo labdarinę veiklą. Deja, jaunoji mokytoja, lankydamas dar slaugydama ligonį, užsikrėtė šiltine ir mirė staiga.

Tęsinys kitame numeryje